

प्रकरण क्रमांक पाच
सारांश, निष्कर्ष, शिफारशी

प्रकरणक्रमांक पाच सारांश, निष्कर्ष, शिफारशी

- ५.१ प्रस्तावना
- ५.२ संशोधनाचा सारांश
- ५.३ संशोधनाचे निष्कर्ष
- ५.४ शिफारशी
- ५.५ पुढील संशोधनासाठी विषय
- ५.६ समारोप

५.१ प्रस्तावना

प्रस्तुत प्रकरण संशोधन अहवालातील अंतिम प्रकरण असून या प्रकरणाच्या सुरवातीला सारांश शीर्षकाखाली यापुर्वीच्या प्रकरणांचा आढावा घेतला आहे. प्रत्येक प्रकरणातील संकलीत माहिती निष्कर्ष आणि शिफारशी काढण्यासाठी सहाय्यभूत ठरली आहे. संशोधन समस्येच्या पार्श्वभूमीपासून पुढील संशोधनासाठी विषय सुचविण्यासाठी या प्रकरणात आढावा घेण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत प्रकरणात सारांश, निष्कर्ष, शिफारशी आणि पुढील संशोधनासाठी काही विषय सुचविण्यात आले आहेत.

५.२ संशोधनाचा सारांश

या भागामध्ये प्रकरण क्रमांक एक प्रास्ताविक मध्ये सविस्तरपणे दिलेल्या भागाचा उल्लेख केला आहे. प्रकरण क्रमांक दोन संबंधित साहित्याचा अभ्यासमध्ये केलेल्या अभ्यासाचे थोडक्यात विश्लेषण दिले असून प्रकरण क्रमांक तीन मध्ये संशोधन पद्धतीविषयी विवेचन दिले आहे. प्रकरण क्रमांक चार संशोधनाची प्रत्यक्ष कार्यवाही म्हणजेच संशोधन अभिकल्प मांडलेला आहे. तर प्रस्तुत प्रकरण सारांश, निष्कर्ष, शिफारशी आणि पुढील संशोधनासाठी विषय या भागानी युक्त आहे.

प्रास्तविकामध्ये संशोधन समस्येची पार्श्वभूमी, संशोधन समस्येशी संबंधित संशोधनाची गरज, संशोधन समस्येचे विधान, संशोधनाची उद्दिष्टे, संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा आणि संशोधन पद्धतीचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. प्रस्तुत संशोधन उच्च माध्यमिक स्तरावरील इ. ११वी च्या विद्यार्थ्यांमध्ये एडस्विषयक जाणीव जागृती करण्यासंदर्भात आहे. प्रचंड वेगाने पसरणाऱ्या नव्यानेच उद्भवलेल्या एडस् या लैंगिक संबंधातून जास्त प्रमाणात संसर्ग होणाऱ्या आजाराबद्दल १५ ते १८ वर्षे वयोगटातील नवयुवकांना शास्त्रीय माहिती देणे आवश्यक आहे. अन्यथा लैंगिक आकर्षणातून मुलामुलीना एडस्ची लागण होण्याची शक्यता आहे. म्हणून संशोधकाला प्रस्तुत संशोधन गरजेचे वाटते आहे.

उच्च माध्यमिक स्तरावरील इ. ११वी च्या विद्यार्थ्यांमध्ये एडस्विषयी जाणीव जागृती होण्यासाठी लिखित साहित्यनिर्मिती असे संशोधन समस्येचे विधान असून संशोधन समस्येच्या शब्दांकनामध्ये समस्येतील संज्ञाचे स्पष्टीकरण केले आहे.

लिखित साहित्यनिर्मितीच्या माध्यमातून एडस्विषयी जाणीव जागृती करणे या मुख्य उद्दिष्टाच्या अनुषंगाने विद्यार्थ्यांच्या एडस्विषयक ज्ञानविषयी जाणीव जागृतीची माहिती घेणे, एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणारे लिखित साहित्य तयार करणे आणि एडस्विषयक जाणीव जागृती संदर्भात साहित्याची परिणामकारकता तपासणे अशी तीन उपउद्दिष्टे निश्चित करण्यात आली होती.

प्रस्तुत संशोधन समस्येची व्याप्ती कोल्हापूर महानगरपालिका क्षेत्रातील शासकीय, अनुदानित, विनाअनुदानित, मराठी आणि इंग्रजी माध्यमांची, मुलामुलींची आणि फक्त मुलींच्या उच्च माध्यमिक विद्यालयातील कला, वाणिज्य, विज्ञान आणि एम सी व्ही सी या विद्याशाखांच्या इ. ११वी तील अध्ययनार्थीपुरती मर्यादित आहे.

संशोधन कार्यवाहीसाठी सर्वेक्षणात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे. यामध्ये सर्वेक्षण पद्धतीचे महत्त्व, नमुना निवड, संशोधनाची साधने, प्रश्नावली व संरचित मुलाखती यांचे विश्लेषण इत्यादीचा समावेश केलेला आहे.

संशोधकाने प्रस्तुत संशोधनासाठी एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणारे लिखित साहित्य, प्रश्नावली, आणि मुलाखत या संशोधन साधनांचा वापर केला आहे. उच्च माध्यमिक विद्यालयातील इ. ११वी च्या अध्ययनार्थींचे एडस्विषयक पूर्वज्ञान जाणून घेण्यासाठी प्रश्नावली, समाजातील विविध स्तरातील व्यक्तींच्या मुलाखतीसाठी संरचित मुलाखत या संशोधन साधनांचा माहिती संकलनासाठी वापर केला आहे. त्याचबरोबर एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याचा संशोधन कार्यवाहीसाठी उपयोग केला आहे.

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने संपूर्ण जनसंख्येतुन कोल्हापूर महानगरपालिका क्षेत्रातील उच्च माध्यमिक विद्यालयातील इ. ११वी च्या अध्ययनार्थींची निवड केली आहे. कोल्हापूर महानगरपालिका क्षेत्रातील एकूण २६ उच्च माध्यमिक विद्यालयापैकी १३ उच्च माध्यमिक विद्यालयांची निवड केली असून निवडलेल्या उच्च माध्यमिक विद्यालयातील इ. ११वी च्या कला, वाणिज्य, विज्ञान आणि एम सी व्ही सी या विद्याशाखातील एकूण ४०० अध्ययनार्थींची निवड केली आहे.

संशोधन साधनांच्या मदतीने संकलित केलेली आधारसामग्री संख्याशास्त्रीय तत्वांचा वापर करून कोष्टकातून मांडली आहे. संख्याशास्त्रीय प्रक्रिया करून मध्यमान, टी परिक्षिका मूल्य आणि गुणानुक्रमातील फरकावरून सहसंबंध काढून आधारसामग्रीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वाचन केले आहे.

संकलित आधारसामग्रीवर संख्याशास्त्रीय प्रक्रिया करुन विश्लेषण व अर्थनिर्वाचन केले आहे. विश्लेषण आणि अर्थनिर्वाचनाचा वापर करुन निष्कर्ष व शिफारशी केल्या आहेत ज्या पुढील भागामध्ये दिल्या आहेत. तसेच पुढील संशोधनासाठी काही विषय सुचविण्यात आले आहेत.

५.३ संशोधनाचे निष्कर्ष

या भागामध्ये प्रकरण क्रमांक चार संशोधनाची कार्यपद्धतीमधील सर्वेक्षणात्मक संशोधन पद्धती वापरुन संशोधन समस्येसंबंधी संकलित केलेल्या आधारसामग्रीचे संख्याशास्त्रीय वर्गीकरण, कोष्टकीकरण, मध्यमान, टी परिक्षिका मूल्य आणि गुणानुक्रमातील फरकावरुन सहसंबंध काढून वर्णनात्मक आणि अनुमानात्मक संख्याशास्त्रीय परिमाणाच्या सहाय्याने निघालेले निष्कर्ष मांडले आहेत. संशोधकाने संशोधन समस्येशी संबंधित आधार सामग्री कोल्हापूर महानगरपालिका क्षेत्रातील एकूण २६ उच्च माध्यमिक विद्यालयापैकी यादृच्छिक नमुना निवड पद्धतीने निवड केलेल्या १३ उच्च माध्यमिक विद्यालयातील कला, वाणिज्य, विज्ञान आणि एम सी व्ही सी विद्याशाखातील इ.११वी च्या ४०० अध्ययनार्थींकडून प्रश्नावली देऊन व भरुन घेवून संकलित केली आहे. संकलित आधारसामग्रीवर सांख्यिकी प्रक्रिया करुन अर्थनिर्वाचनाच्या आधारे निष्कर्ष काढले आहेत. तसेच समाजातील विविध स्तरातील व्यक्तिच्या संरचित मुलाखतीद्वारे निघालेल्या निष्कर्षाची स्वतंत्रपणे नोंद घेतलेली आहे. संशोधनाअंती अर्थनिर्वाचनाच्या आधारे निघालेले निष्कर्ष संशोधकाच्या संशोधनाचे फलित असून ते पुर्णपणे सत्य आहेत असे संशोधकाचे मत आहे.

प्रस्तुत लघुसंशोधनासाठी उच्च माध्यमिक स्तरावरील इ.११वी च्या अध्ययनार्थींमध्ये एडस्विषयक जाणीव जागृती होण्यासाठी एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणारे लिखित साहित्य तयार केले आहे. एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याची परिणामकारकता तपासून पाहण्यासाठी सर्वेक्षणात्मक संशोधन पद्धतीने प्रश्नावली या संशोधन साधनाद्वारे तौलनिक अभ्यास केल्यानंतर खालीलप्रमाणे निष्कर्ष निघालेले आहेत. प्रश्नावली या संशोधन साधनाद्वारे संकलित आधारसामग्रीवर सांख्यिकी प्रक्रिया करुन वर्णनात्मक आणि अनुमानात्मक सांख्यिकी परिमाणांच्या आधारे अर्थनिर्वाचन करुन निघालेले सांख्यिकी निष्कर्ष पुढीलप्रमाणे.

- (१) एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे मध्यमान एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाच्या मध्यमानापेक्षा कमी आहे.
- (२) एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर आणि अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे टी परिक्षीकेचे मुल्य नमुना टी पत्रकानुसार ०.०१ स्तरावरील स्वाधीनता मात्रा १९ करीता दर्शविलेल्या टी मुल्यापेक्षा प्राप्त टी मुल्य अधिक आहे
- (३) एडस् विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर आणि अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकामधील गुणांनुक्रमातील फरका वरून मिळालेला सहसंबंध गुणक धन आणि उच्च प्रतिचा आहे.
- (४) वरील सांख्यिकी अर्थनिर्वाचनावरून निघालेले निष्कर्ष क्रमांक १ ते ३ नुसार एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे मध्यमान एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे मध्यमानापेक्षा कमी आहे. एडस् विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर आणि अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकांचे टी परिक्षीकेचे मुल्य नमुना टी पत्रकानुसार ०.०१ स्तरावरील स्वाधीनता मात्रा १९ करीता दर्शविलेल्या प्राप्त टी मुल्यापेक्षा अधिक असून गुणानुक्रमातील फरकावरून मिळालेला सहसंबंध गुणक लक्षात घेण्या योग्य आणि उच्च प्रतिचा आहे.

अंतिम निष्कर्ष

सांख्यिकी अर्थनिर्वाचनावरून निघालेल्या निष्कर्षानुसार एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे मध्यमान एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकाचे मध्यमानापेक्षा कमी आहे. एडस् विषयक शास्त्रीय माहिती असणाऱ्या लिखित साहित्याच्या अध्ययनाअगोदर आणि अध्ययनानंतर दिलेल्या प्रश्नावलीला मिळालेल्या प्राप्तांकांचे टी परिक्षीकेचे मुल्य नमुना टी पत्रकानुसार ०.०१ स्तरावरील स्वाधीनता मात्रा

१९ करीता दर्शविलेल्या प्राप्त टी मुल्यापेक्षा अधिक असून गुणानुक्रमातील फरकावरून मिळालेला सहसंबंध गुणक लक्षात घेण्या योग्य आणि उच्च प्रतिचा आहे. मध्यमानातील फरक, टी परिक्षेकेचे मुल्य आणि गुणानुक्रमांतील फरकावरून मिळालेला सहसंबंध गुणक विचारात घेता उच्च माध्यमिक स्तरावरील इ. ११वी च्या अध्ययनार्थीना संशोधन समस्येची गरज म्हणून एडस्विषयक शास्त्रीय माहिती उपयुक्त ठरल्याने देणे आवश्यक आहे.

५.४ शिफारशी

उच्च माध्यमिक स्तरावरील जवळजवळ सर्वच माध्यमिक विद्यालयाशी संलग्न आणि वरिष्ठ महाविद्यालयाशी संलग्न उच्च माध्यमिक विद्यालयामध्ये त्याच त्या पारंपारिक व्याख्यान पद्धतीने अध्ययन-अध्यापनाचे कार्य होत असल्याचे दिसून येते. १९८६ च्या नविन शैक्षणिक आकृतीबंधातील राष्ट्रीय ध्येयधोरणानुसार आज अखेर तोच तो अभ्यासक्रम अध्ययनार्थीना थोड्याफार फरकाने दिला जातो आहे. बदलत्या राष्ट्रीय, सामाजिक, राजकीय, आर्थिक आणि आरोग्यविषयक गरजा लक्षात घेता अभ्यासक्रमामध्ये भरीव बदल होणे आवश्यक आहे. परंतु असा बदल फार थोड्या प्रमाणात होत असताना दिसून येतो आहे. त्यामुळे प्रचलित शिक्षण पद्धतीवरील पालक, विद्यार्थी आणि समाज व्यवस्थेचा विश्वास उडत चालला आहे. परीक्षाकेद्रित असणारा अभ्यासक्रम व अध्ययन-अध्यापन पद्धती व्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण विकास करण्यामध्ये कमी पडत आहे. समाजामध्ये त्यामुळे बेकारी दारिद्र्य, गुन्हेगारी, रोगराई वाढत चालली आहे. आरोग्यविषयक चांगल्या सवयींचा अंगीकार करण्याबाबत अनास्था दिसून येत आहे. लागुपुरते औषध मिळविण्याची प्रवृत्ती बळावत चालली असून सायंप्रार्थना शुभं करोति मधील आरोग्यम् धन संपदा हे सुवचन नुसते मुखोद्गत असून चालणार नाही. चांगल्या आरोग्यासाठी चांगल्या सवयींचा स्वीकार करणे गरजेचे आहे. त्यासाठी अध्ययनार्थी, पालक, शिक्षक, अध्यापन पद्धती आणि अभ्यासक्रम यांनी महत्वाचे योगदान देणे गरजेचे आहे. प्रस्तुत संशोधन समस्येच्या अनुषंगाने संशोधकास पुढीलप्रमाणे शिफारशी कराव्या वाटतात.

(१) संशोधन कार्यवाहीनंतर लिखित साहित्यावर आधारित प्रश्नावली संदर्भातील मध्यमान, टी परिक्षीका मुल्य आणि सहसंबंध गुणक विचारात घेता लिखित साहित्य प्रभावी ठरल्याचे दिसून येते. त्यामुळे एडस् जाणीव जागृती करीता अशा प्रकारचे साहित्य वापरावे.

- (२) उच्च माध्यमिक स्तरावरील १५ ते १८ वर्षे वयो गटातील सर्व अध्ययनार्थीमध्ये आरोग्य विषयक चांगल्या सवयींचा अंगीकार करण्यासाठी पालक, शिक्षक आणि समाजाने जाणीवपूर्वक प्रयत्न करावेत.
- (३) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थीमध्ये नव्यानेच उद्भवलेल्या एडस या रोगाबद्दल जाणीव जागृती करण्याकरीता निबंध, वक्तृत्व आणि घोषणापत्र स्पर्धा इत्यादीचे आयोजन करावे.
- (४) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थीमध्ये एडसविषयक जाणीव जागृती होण्यासाठी प्रश्नमंजुषा कार्यक्रमाचे आयोजन करून एकाच वेळी सर्व शास्त्रीय माहिती द्यावी.
- (५) उच्च माध्यमिक विद्यालयामध्ये अध्ययनार्थीना एडसविषयक जाणीव जागृती करीता लिखित साहित्याबरोबरच चित्रे, प्रतिकृती भितीपत्रके इ. साहित्य तयार करण्यासाठी प्रवृत्त करावे.
- (६) उच्च माध्यमिक विद्यालयामध्ये कमीत कमी प्रायोगिक तत्वावर एडसविषयक साहित्य निर्मिती करून त्याची परिणामकारकपणे अंमलबजावणी होण्यासाठी प्रयत्न करावेत.
- (७) पाठ्यपुस्तक निर्मिती व संशोधन मंडळाने उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थीना एडसविषयक शास्त्रीय माहिती मिळण्यासाठी अभ्यासक्रमामध्ये पाठ्यांशाचा समावेश करावा.

५.५ पुढील संशोधनासाठी विषय

प्रस्तुत लघुसंशोधन पुर्ण केल्यानंतर संशोधकाच्या मनामध्ये याबाबत कोणताही किंतु नाही की ज्ञानाच्या सर्वच क्षेत्रात भरपूर संशोधन होणे गरजेचे आहे. संशोधन प्रक्रिया कुठेही न थांबता अखंडपणे चालू राहावी, उगवत्या सुर्यनारायणाबरोबर नवनविन समस्या निर्माण होत आहेत. परंतु दिवस मावळताना त्यातील एखादीच समस्या परिपूर्णपणे सुटत असेल त्यामुळे नवनविन तंत्रज्ञानाचा वापर करून संशोधन होणे गरजेचे आहे. त्यानुषंगाने संशोधकास पुढील विषय पुढील संशोधनासाठी सुचवावेसे वाटतात.

- (१) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थीमध्ये आरोग्यविषयक चांगल्या सवयी स्वीकारण्यासाठी कृती कार्यक्रमांच्या आयोजना बाबत संशोधन करावे.
- (२) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थीमध्ये लोकसंख्या विषयक लोकसंख्या शिक्षणासाठी साहित्य निर्मिती करावी.

- (३) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थींना लैंगिक शिक्षण मिळण्यासाठी अभ्यासक्रमेतर कार्यक्रमाची निर्मिती करावी.
- (४) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थींमध्ये एडस्विषयक जाणीव जागृती करीता साहित्य निर्मिती करावी.
- (५) उच्च माध्यमिक स्तरावरील विद्याशाखामधील अभ्यासक्रमामध्ये एडस्विषयक पाठ्यांश समाविष्ट करणे बाबत संशोधन करावे.
- (६) संपूर्ण लोकसंख्येची एडस्विषयक जाणीव जागृती होण्यासाठी उच्च माध्यमिक स्तरावरील अध्ययनार्थींच्या सहभागाविषयी संशोधन करावे.

५.६ समारोप

प्रस्तुत प्रकरण संशोधन अहवालातील अंतिम प्रकरण असून संशोधनाचा सारांश, संशोधनाचे निष्कर्ष, संशोधना दरम्यान केलेल्या कार्यवाहीतून मिळालेल्या संख्यात्मक माहितीवर संख्याशास्त्रीय प्रक्रिया करून त्याचे अर्थनिर्वाचन आणि पुढील संशोधनासाठी विषय यांनी युक्त आहे. प्रत्येक प्रकरणातील संकलित गुणात्मक आणि वर्णनात्मक माहितीचा निष्कर्ष, शिफारशी आणि पुढील संशोधनासाठी विषय सुचविण्याकरीता उपयोग करण्यात आला आहे. प्रस्तुत प्रकरणामध्ये संशोधना अंती निघालेल्या निष्कर्षांवरून केलेल्या शिफारशी संशोधन समस्येला बळकटी देतात, असे संशोधकास वाटते.

संदर्भ ग्रंथ सुची

- (१) जगताप ह.ना. : शैक्षणिक तंत्रज्ञान
नूतन प्रकाशन पूणे, १९९१
- (२) दांडेकर वा. ना. : शैक्षणिक मुल्यमापन व संख्याशास्त्र
(श्री विद्या प्रकाशन पुणे, १९७४)
- (३) नाडगोंडे गुरुनाथ : सामाजिक संशोधन पद्धती
प्रथम आवृत्ती (फडके प्रकाशन कोल्हापूर, १९८६)
- (४) बापट गो.बा. : मुल्यमापन आणि संख्याशास्त्र
(व्हीनस प्रकाशन पुणे-३०, १९७३)
- (५) बापट गो.बा. : शैक्षणिक संशोधन
तृतीय आवृत्ती (नूतन प्रकाशन पूणे, १९८८)
- (६) भिंताडे वि.रा. : शैक्षणिक संशोधन पद्धती
(नूतन प्रकाशन पुणे, १९८९)
- (७) मुळे रा.श. उमाठे वि.तु. : शैक्षणिक संशोधनाची मुलतत्त्वे.
महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्माती मंडळ नागपूर, १९८७